

A BUDAI ZÖLD KORRIDOR ÖRÖKSÉGVÉDELMI ALAPÚ FEJLESZTÉSE

HISTORIC URBAN GREEN NETWORK DEVELOPMENT – A CASE STUDY OF THE BUDA GREEN CORRIDOR

SZERZŐ/BY: BÁTHORYNÉ NAGY ILDIKÓ RÉKA,
TEREMY VIKTÓRIA, JÁMBOR IMRE, SCHNELLER ISTVÁN

[HTTPS://DOI.ORG/
10.36249/62.2](https://doi.org/10.36249/62.2)

1. BEVEZETÉS

A települések jellegüktől és nagyságtól függően különböző mértékben módosítják a hely természeti adottságait, míg a település fejlődésével folyamatosan változik, egyre urbánusabb jellegűt ölt a táj. A nagyváros funkcióinak összetettsége, komplex halmaza, az ezt szolgáló beépítések mértéke, a magas laksűrűség, a közlekedési rendszerek bonyolult hálózata nem képes érzékenyen igazodni a természeti adottságokhoz, hanem nagymértékben átformálja, átalakítja azokat, sok esetben épp azt a természeti értéket, potenciált csorbítva, pusztítva, amiért a város eredetileg az adott helyre települt. Ezért a nagyváros a fejlődése, növekedése során az alapvető tájszerkezethez illeszkedve, várostípustól függően a sokasodó művi elemekkel, rendszereivel egyre inkább uralja a tájat, funkcionális, ökológiai és vizuális-esztétikai értelemben egyaránt.

Különösen igaz ez a zöld-és kékinfrastruktúra elemek esetében. A város,

egyre nagyobb területeket intenzíven beépítve fokozatosan éli fel a zöldfelületi potenciált és módosítja, károsítja a felszíni és felszín alatti vízkészletet. Az így kialakult, vagy inkább visszamaradt zöld- és kékinfrastruktúra veszít az eredeti értékéből és fokozatosan egyre kisebb, széttagolt területre szorul vissza. Ezzel megszűnik, romlik a korábbi kondicionáló hatás, a tájhasználatot segítő jótékony ökoszisztéma-szolgáltatás, vagyis az élhető település ökológiai adottságai romlanak egyre nagyobb mértékben. Ez a folyamat érvényesül a város egészén.

A főváros jobb parti része, Buda domborzati adottságait követő kékinfrastruktúra eleme, az Ördög-árok időszakos felszíni vízfolyása¹ a 19. század utolsó harmadában a beboltozás, lefedés miatt a belső kerületekben teljesen eltűnt a felszínről. Helye és környéke városiasodott, és kialakult a városzerkezeti szempontból egyedülálló Budai Zöld Korridor (BZK), amely 5,1 km hosszán fontos eleme Budapest zöldfelületi

¹ A középkorban Szent Pál patak volt, de a szőlő és gyümölcssterületek kiterjedésével hordalékkal terítette be a Tabán beépített területét. Ezért kapta az Ördög-árok nevet, amely a szeszélyes, kiszámíthatatlan vízjárására vonatkozik. (Szunyogh Gábor: Föld alatti patak a földi paradicsom, Budapesti Nap, 2003, (2) 8. 31. p.)

1. INTRODUCTION

Depending on their nature and size, settlements influence and modify the natural landscape of a place to varying degrees, while the landscape is constantly changing and becoming more urbanised. The complexity of the functions of a metropolis, the complex set of functions, the scale of the buildings serving them, the exceptionally high density of development and the complex network of transport systems are not able to adapt sensitively to the natural features of the place, but rather to transform them, often degrading and destroying the very landscape value and potential for which the city was originally established. Therefore, the city is not a form of settlement with a character that fits in with the landscape but dominates the landscape from functional, ecological and visual-aesthetic points of view.

This is particularly true in terms of the vegetation and the green infrastructure of the place. The city is gradually halving its green space potential, with ever-larger areas intensively built up. The green space network thus created, or rather left in between the built-up areas, is losing its original value and is gradually being reduced to smaller and smaller fragmented areas. The ecological conditions of a liveable settlement are thus deteriorating at an ever-increasing rate. This process is taking place both in the whole and parts of the city. For example, the Buda Green Corridor (BGC) development is now one of Budapest's most important fresh air channels and a vital element of the green space network of the capital. It acts as a linear element of cultural and historical significance, which, over a 5.1 km stretch above the former *Ördögárok* (Devil's Ditch),¹ links up a series of important public green spaces, parks and promenades. The protection of the urban and ecological

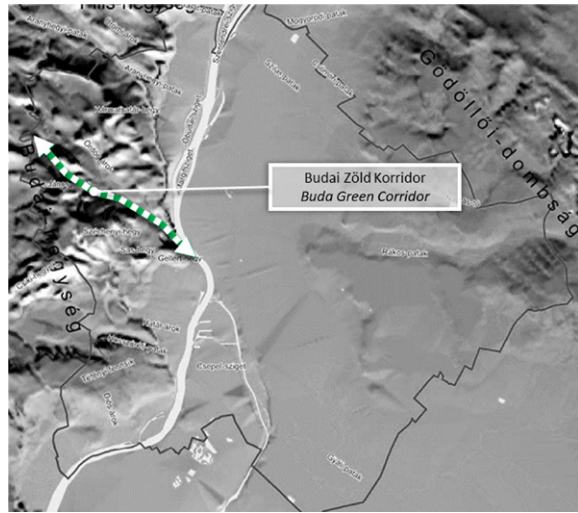
heritage of the remaining green spaces along the valley is of paramount importance in today's urban layout.

The relevance of the topic is that more and more attention is being paid to this green corridor which plays a decisive role in the urban layout and is of cultural and historical significance: it appears in the development plans of the capital as a green corridor to be preserved and developed, and development plans of various types are being prepared for the parks, one after the other. In 2020, the authors participated in the preparation of a multi-volume detailed research study for the Buda Green Corridor (commissioned by the Budapest Fejlesztési Központ), which was later used for the Városmajor planning application. The results of the study were used in the present publication. The strategic plan for the Gellért Hill Public Park and the strategic plan for the Vérmező Park have been approved by the Municipal Assembly. In March of this year, the competition for the renewal of the Városmajor landscape design was closed. In recent years several tenders have been submitted for the corridor, including the Gellért Hill and Citadel design idea competition. The Tabán sports and leisure park area has been renewed through community planning.

The BGC deserves a full book's worth of coverage, including a whole series of parks and promenades. Instead of focusing on each, we take a brief, comprehensive look at the corridor, seeking answers to two research questions based primarily on an analysis of the current urban layout, and a brief historical overview:

1. How it is possible to develop the connectivity of the green corridor within the established and valuable urban fabric?
2. Is it possible to restore the surface watercourse and integrate it into the urban fabric using the tools of landscape architecture?

¹ Also known as the *Nagykovácsi Stream*. The name of the *Devil's Ditch* refers to its erratic and unpredictable water flow (Gábor Szunyogh: "Föld alatti patak a földi paradicsom" [Underground stream is the paradise on earth], Budapesti Nap, 2003, (2) 8. p. 31.)

1. ábra/Fig. 1:

A BZK helye és Budapest domborzata / The location of the BGC and the topography of Budapest (SAJÁT SZERKESZTÉSŰ ÁBRA, A TÉRKÉP ALAPJÁNAK FORRÁSA BFVT KFT. (2013) BUDAPEST HOSSZÚ TÁVÚ VÁROSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ HELYZETELEMZÉSE / FIGURE EDITED BY THE AUTHORS, MAP BASED ON BFVT KFT. 2013)

2. ábra/Fig. 2:

A BZK belső szakasza és a környező városszövet madártávlatból / Bird's eye view of the inner section of the BGC and the surrounding urban fabric (SAJÁT SZERKESZTÉS, A FOTÓT KOZMA GYULA KÉSZÍTETTE / PHOTO BY GYULA KOZMA)

rendszerének. Ez a többé-kevésbé egybefüggő zöld folyosó a Hűvösvölgytől egészen a Gellért-hegy lábánál fekvő Duna-part vonaláig húzódik. A mai város-szerkezetben kiemelten fontos a völgy mentén megmaradt zöldfelületek város-történeti és ökológiai örökségvédelme.

A téma aktualitását adja, hogy egyre nagyobb figyelem irányul e meghatározó város-szerkezeti és kultúrtörténeti jelentőségű zöldfelületi korridorra: a fővárosi fejlesztési tervekben megjelenik, mint megőrzendő és fejlesztendő zöld folyosó, a parkokra egymás után készülnek a különböző műfajú, azok megújításával foglalkozó tervek. A szerzők 2020-ban részt vettek egy többkötetes részletes kutatási tanulmány elkészítésében a Budai Zöld Korridor területére (a tanulmány megrendelője: Budapest Fejlesztési Központ), amelyet később a Városmajor tervpályázatának kiírásához is felhasználtak. A tanulmány saját eredményei felhasználásával készült jelen publikáció is. Fővárosi Közgyűlési jóváhagyással elkészült a Gellért-hegyi közpark stratégiai terve és a Vérmező stratégiai terve. Ez év márciusában zárult le a Városmajor megújítása tájépítészeti tervpályázat. Az elmúlt években több pályázat is érintette a zöld folyosót, ezekből a Gellérthegy és Citadella ötletpályázatait érdemes kiemelni. Közösségi tervezéssel megújult a Tabán sport- és szabadidőpark területe. A BZK egy teljes könyv terjedelmet is megérdemelné, mi most a parkok külön-külön fókuszba helyezett röviden, átfogóan tekintünk a korri-

dorra, és két kutatói kérdésre keressük a választ elsősorban a jelenlegi város-szerkezet elemzése, valamint a kivonatolt történeti áttekintés alapján:

1. Hogyan lehet a várostörténetileg létrejött zöld korridor kapcsolatrendszerét fejleszteni a kialakult és értékes városi szövetben?
2. Lehetséges-e visszaállítani a felszíni vízfolyást és tájépítészeti eszközökkel integrálni azt a város-szerkezetbe?

2. A BUDAI ZÖLD KORRIDOR HELYZETE A VÁROSSZERKEZETBEN

A BZK ma Budapest egyik legfontosabb frisslevegő-csatornája és a főváros, illetve Buda zöldfelületi rendszerének meghatározó szerepű, vonalas jellegű eleme, amely fontos közcélú zöldfelületi egységeket, parkok, sétányok egész sorát fűzi fel. Északnyugat-délkeleti irányultsága az uralkodó széliránnyal közel azonos, így jellemző széljárás esetén nagyon erős a völgy átszellőzése, s így a Budai-hegyek erdőszült oldalainak tiszta levegője egészen a Duna vonaláig juthat el, és a pesti belváros a Duna felé nyitott utcái is átszellőzhetnek (1. ábra). Ez az átszellőző hatás azonban szélcsend esetén is érvényesül, mert a hegyvidéki erdők hűvös levegője az erős lejtés miatt (a folyosó szintkülönbsége a völgyfenéken mintegy 120 m) a felszín közelében mintegy lefolyik az alsóbb fekvésű területekre – kiszorítva az ott felmelegedett és

2. THE POSITION OF THE BUDA GREEN CORRIDOR IN THE URBAN FABRIC

Today, the BGC is one of the essential key elements of the urban fabric of Budapest. Its north-west to south-east orientation is almost the same as the prevailing wind direction so that in typical wind conditions, the valley is very well ventilated (the difference in the level of the corridor on the valley floor is about 120 m). As a result, the wind brings clean air from the woodlands of the Buda Hills down to the line of the Danube, thus providing ventilation for the streets of the centre of Pest open to the Danube (Figure 1). However, this ventilation effect also applies when there is no wind, because the cool air from the upper forests flows down to the lower parts of the valley floor (the corridor has a difference in level of about 120 m), displacing the heated and therefore rising air layers. The axis comprises public green spaces and public gardens of significant size and historical character, which play a decisive role in the provision of green spaces in the neighbourhood and the capital as a whole.²

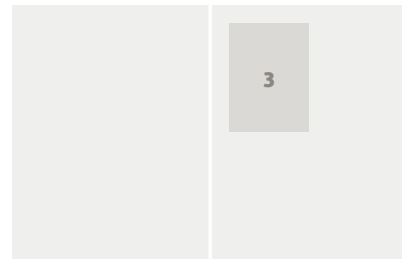
The change of the distinctive characteristics of the Buda Hills has been characterised by urbanisation and green space development over roughly 180 years, where topography and viticulture were the basis to create the present-day civic development and attractive architecture.³ During the

urban development, the green linking role of the axis has been repeatedly eroded by new buildings and the introduction of alien functions, sometimes reinforced by the creation of new green spaces. After all the chain of parks and gardens still retains its green and urban ecological function, and this is its greatest urban structural value

The historic districts along the axis are typically residential-dominated, with many central functions. A significant proportion of Budapest's high-class population lives in these enclosed, typically frame-built apartment blocks and detached urban houses. Residential areas in the BGC have a much better green space coverage than the capital's average, with 26.75 m² of public parkland per resident along the park axis.⁴ Due to the low density of the adjacent residential areas and their mainly detached character, the number of inhabitants in the catchment area for daily recreation is also low, resulting in a very high green space provision of 45 m² per capita.⁵

The initial ecological role of the Buda Green Corridor has changed with the development of the road network, which has taken motorisation into account. The city's territorial growth and the traffic boom have made the role of transport routes and structures along and across the axis dominant. At present, built structures are fragmented due to transportation and the densely built environment, with

² Gábor Preisich, "Budapest városépítésének története 1945-1990" [History of the Urban Development of Budapest 1945-1990], 1998, Műszaki Könyvkiadó, Budapest 173. p.
³ Zsuzsanna Illyés, Zsófia Földi, Eszter Jáklí, László Nádasy "Tájkaraktérból településképi arculat, a régi Buda szőlőterületeinek átalakulása" [From Landscape Character to Settlement Image, the Transformation of the Old Vineyards of Buda] [in:] 4D, vol 48.(2018), p. 5 (2-39)
⁴ BFVT Kft. "Budapest Zöldfelületi fejlesztési koncepciója, Helyzetelemzés és Értékelés" [Budapest Green Space Development Concept - Analysis and Evaluation], Budapest, 2017, p.57.
⁵ BFVT Kft. 2017... , op.cit. p. 58.

3. ábra/Fig. 3: A Budai Zöld Korridor és környezetének jelenlegi területhasználatának vizsgálata / Analysis of the current land use of the Buda Green Corridor and its surroundings (FORRÁS SAJÁT SZERKESZTÉS)

ezért felszálló légrétegeket. A zöld folyósót jelentős nagyságú, történeti karakterű közcélú zöldfelületek, közparkok, közkertek és fasorok alkotják, amelyek a településrész, de a főváros egésze zöldfelületi ellátásában is meghatározó szerepűek (Gellért-hegy, Tabán, Horváth-kert, Vérmező és Városmajor).²

A budai hegyvidék jellegzetes tulajdonságainak kialakulását nagyjából 180 éve tartó, egyre inkább városias beépítési és zöldfelület-fejlesztési folyamat jellemzi, ahol a földrajzi adottságokra és a szőlőskerti műlra támaszkodva jött létre a mai polgári beépítés és a vonzó építészeti jelleg.³ A városfejlődés során a korridor zöldfelületi kapcsoló szerepét ugyan többször csorbították új, egyre intenzívebb beépítésekkel, idegen funkciók betelepítésével, ám olykor erősítették is azt új zöldfelületek létesítésével. Összességében a zöldfelületi és településökölógiai funkcióját a közpark- és közkert-láncolat ma is őrzi, és ez a legnagyobb városzerkezeti értéke (2. ábra).

A folyósót kísérő történeti városrészek jellemzően lakóterületi dominanciával rendelkeznek, a számos központi funkció mellett (3. ábra). Az itteni zárt soros lakóterületeken, illetve társasházakban és szabadon álló villaépületekben él Budapest magas presztízsű lakosságának jelentős része. A BZK szomszédságában lévő lakóterületek zöldterületi ellátottsága a fővárosi átlagos mutatónál jóval kedvezőbb, a zöld folyósó mentén lakóknak 26,75 m²/fő közpark terület jut.⁴ A csatlakozó hegyoldali lakóterületek főként szabadon álló beépítési karaktere miatt a mindennapi rekreációs vonzáskörzetben a lakosságszám is alacsony, ezért kimagaslóan magas, 45 m²/fő zöldterületi ellátottság a jellemző mutató.⁵

A BZK eredeti ökológiai szerepe

az úthálózat (a motorizációt kiemelten figyelembe vevő) fejlesztései révén jelentősen megváltozott. A város területi növekedése és a motorizációs boom a folyósó mentén és azt keresztezően is dominánssá tette a közlekedési útvonalak és műtárgyak szerepét. A völgyet jelenleg közlekedési és épített környezeti elemek szabdalják darabokra.⁶ Ezek közül elsősorban a közlekedéshálózati elemek - amelyek Budapest fő közlekedési hálózatához tartoznak - alkotnak nehezen áthidalható akadályokat (3. ábra). Ezt a tagoltságot tovább növelik a parkokban elhelyezett épületek és a parkok között létrejött, sűrű beépítésű, zárt sorú tömbök.

A folyósó városzerkezeti helyzetéből adódóan a Gellért-hegy, a Budai Vár és a Hegyvidék kedvelt célpontjainak vonzáskörzetében helyezkedik el. A Dunához közeli területei a Budapesti Világörökség részét képezik.⁷ Látvány- és keresztirányú zöldhálózati kapcsolatokkal kötődik a szomszédos városrészekhez, természeti területekhez, városközponti területekhez. Budapest belső területén ez a legnagyobb összefüggő, a forgalmi utak és a beépítések között megmaradt zöld sáv, amely a Széll Kálmán térhez és a Déli pályaudvarhoz való közelség miatt kiválóan elérhető. A környezetében lévő magas nivójú városrészek, valamint a vonzáskörzetében lévő lakóterületek igényei miatt különböző kiszolgáló-, ellátó- és sportfunkciók betelepülését is vonzották. Így csökkent le például az elmúlt 180 év alatt a Városmajor eredetileg 26 ha-os közcélú zöldterülete mintegy 10 hektárra a Fogas-kerekű járműtelep bővítése, a szabadtéri színpad, a Városmajori Gimnázium és különböző sportlétesítmények elhelyezése révén.⁸ Ezeknek a létesítmé-

² Preisich Gábor: Budapest városépítésének története 1945-1990, 1998, Műszaki Könyvkiadó, Budapest 173. p.

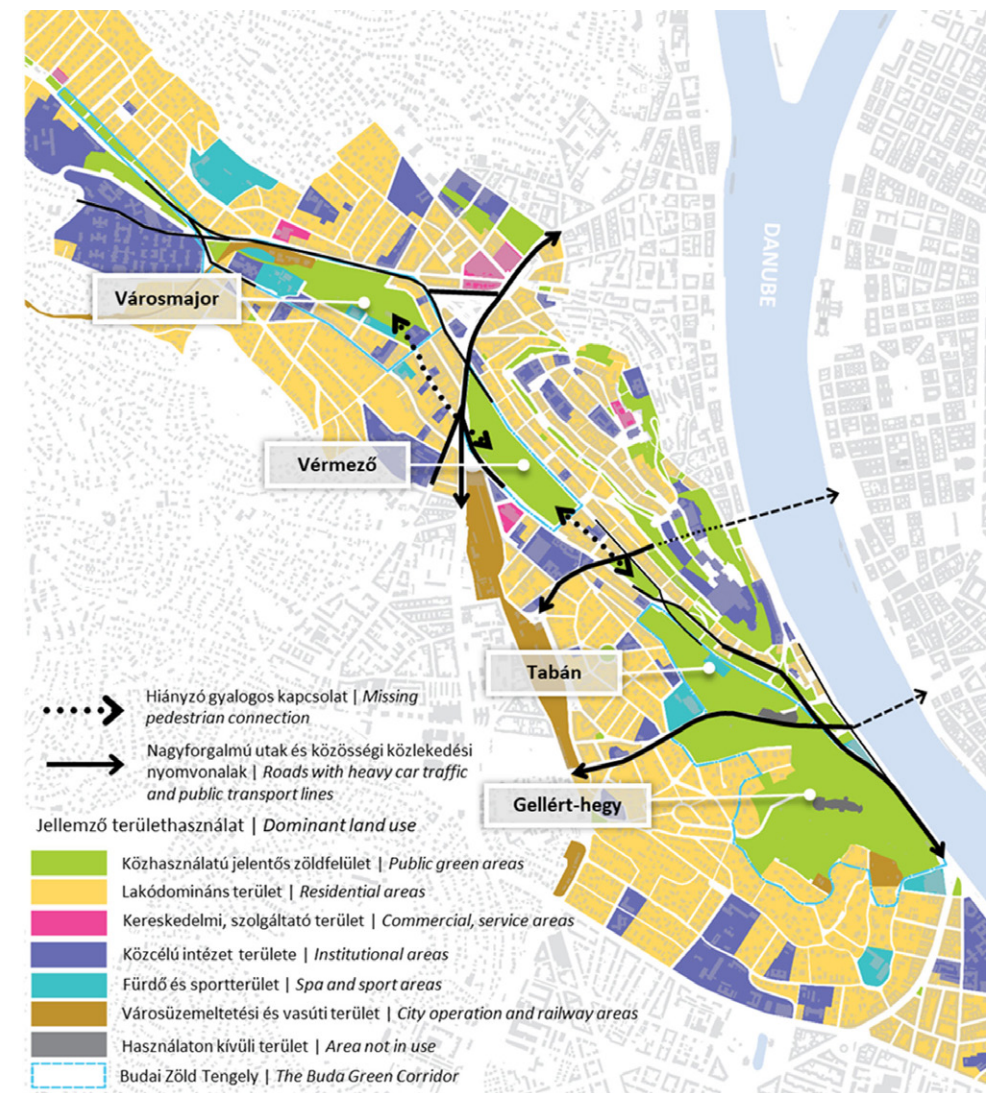
³ Illyés Zsuzsanna, Földi Zsófia, Jáklai Eszter, Nádaszy László: Tájkaraktérból településképi arcúlat, a régi Buda szőlőterületeinek átalakulása, 4D Tájépítészeti és Kertművészeti Folyóirat, 48. szám, 2018, 2-39. pp

⁴ BFVT Kft.: Budapest Zöldfelületi fejlesztési koncepciója, Helyzetelemzés és Értékelés, Budapest, 2017, p. 57.

⁵ BFVT Kft.: Budapest Zöldfelületi fejlesztési koncepciója, Helyzetelemzés és Értékelés, Budapest, 2017, p. 58.

⁶ A következtetés Budapest városzerkezetének történeti kialakulásának részletesen elemzése alapján vonható le a vizsgált területre, amelyet a főváros fejlesztési- és rendezési terveinek megalapozó munkarésze tartalmaz (BFVT Kft.: Budapest2030 Hosszú távú városfejlesztési koncepció, Helyzetelemzés, 2013, Budapest)

⁷ BFVT Kft.: Budapest Fővárosi településszerkezeti terve, TSZT Szerkezeti tervlap 3. Az épített környezet értékeinek védelme a) Más jogszabállyal érvényesülő művi értékvédelmi, örökségvédelmi elemek, 2021, Budapest

transport network elements - part of Budapest's main transport network - forming the most challenging barriers to overcome.⁶ Fragmentation is exacerbated by buildings in green spaces and parks and the dense blocks of enclosed buildings between parks.

The corridor is located in the vicinity of Gellért Hill, the Buda Castle and the Buda Hills, which are popular destinations due to their location. The areas close to the Danube are part of the Budapest World Heritage Site.⁷ Visual and transversal green network links connect it to the neighbouring districts and nature areas. Its proximity to the central areas of the city and Széll Kálmán Square and the Déli Railway Station, the most frequented district centre of Buda, provides excellent accessibility to the inner part of Budapest. It is the largest green belt between the main continuous traffic routes and the built-up areas, and it supplies the needs of the surrounding high-class districts and the residential areas accessible through it, and include

the development of various service and sports functions. For example, over the last 180 years, the original 26-hectare parkland of the city centre has been reduced to around 10 hectares due to the expansion of the cogwheel railway depot, the open-air stage at the City Centre High School, and the provision of various sports facilities.⁸ There is also a need for future development of these facilities, which could further threaten the remaining green areas of the park.

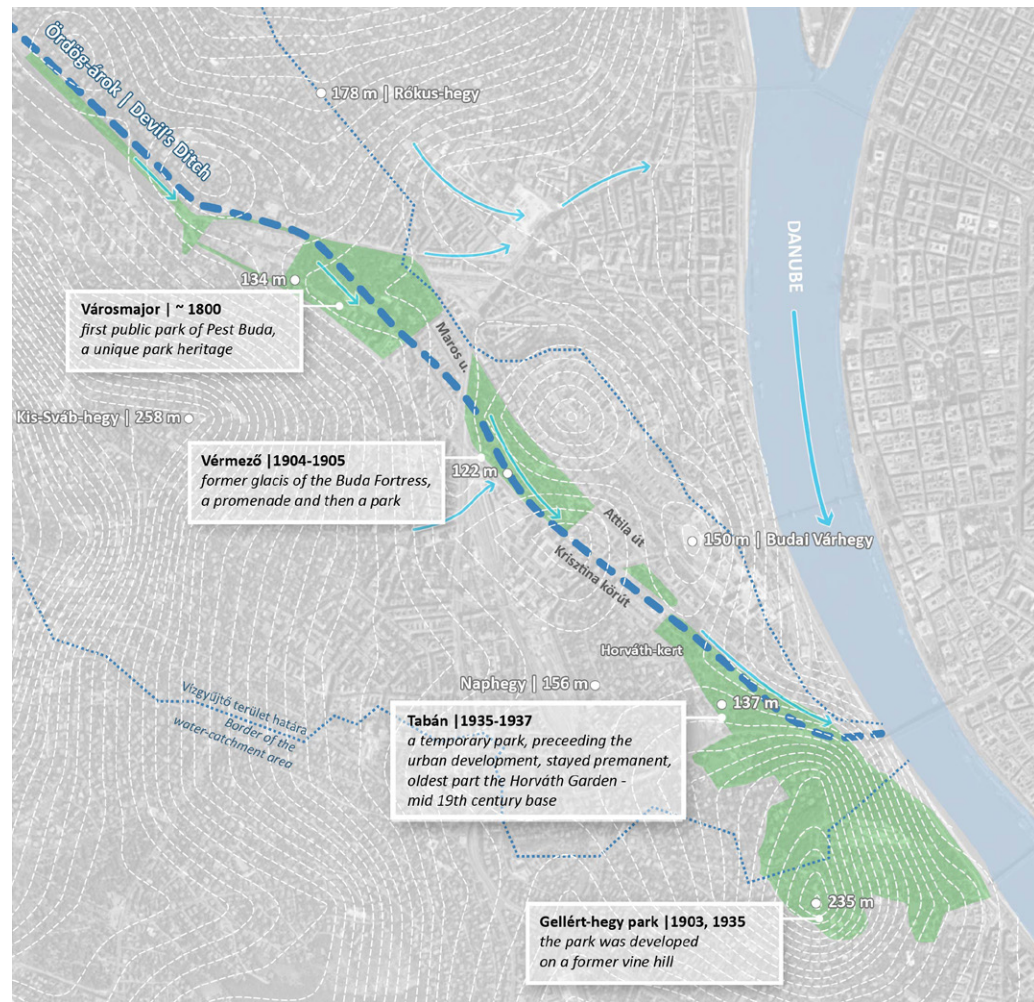
3. HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE GREEN CORRIDOR - LOSS OF THE STREAM, GROWTH OF THE CHAIN OF PARKS

The corridor's role in the urban layout of Budapest has varied greatly in the key periods of its development. The urban nuclei on the left and right banks of the Danube were asymmetrical to the axis of the river. Buda settled further north, Pest further south, in accordance with

⁶ The conclusion can be drawn for the study area on the basis of a detailed analysis of the urban layout and historical development of Budapest, which is contained in the founding analysis part of the development and zoning plans of the capital (BFVT Kft., 2013), the so-called Budapest2030 - Long-term urban development concept, Analysis.

⁷ BFVT Kft. 2021 "Budapest Metropolitan Settlement Structure Plan, Structure Plan Sheet 3. Protection of the values of the built environment a) Artistic and heritage protection elements enforced by other legislation."

⁸ The estimated statement is based on a comparison of map of Budapest from 1903 (Budapest Historical Museum, Map of Budapest and its surroundings; G I H 1127, www.mapire.eu) and the present-day situation.

4. ábra/ Fig. 4: Az egykori Ördögárok helye és a Budai Zöld Korridor kialakulásának áttekintése / The Devil's Ditch in today's urban layout and an overview of the history of the Buda Green Corridor (FORRÁS SAJÁT SZERKESZTÉS)

nyeknek a jövőbeli fejlesztésére is igény mutatkozik, amely tovább veszélyeztetheti a park megmaradt zöldfelületeit.

3. A BUDAI ZÖLD KORRIDOR TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE – A PARKOK LÁNCOLATÁNAK GYARAPODÁSA, A PATAK ELVESZTÉSE

A folyosó városszerkezeti szerepe Budapest kialakulásának, fejlődésének egyes meghatározó korszakaiban nagyon eltérő volt. A Duna bal és jobb partjára települt városok a folyó tengelyére nézve, egymáshoz képest aszimmetrikusan helyezkedtek el. Buda északabbra, Pest délebbre települt az akkori táji adottságokhoz, domborzathoz és korábbi települési nyomokhoz és a dunai átkeleti lehetőségekhez illeszkedve.

A XVIII. században a folyosó maga – a Tabán egy részét leszámítva – beépítetlen, a lakott településen kívüli, főként a Budai Vár védőzónájaként szolgáló terü-

let volt,⁹ a térképi ábrázolásokon látható a völgyben húzódó fal, amely Mátyás király vadaskertjét határolta.¹⁰ A Tabán ekkor rendezetlen, egy-két szintes házakkal sűrűn beépített terület volt.¹¹ Ezen kívül az első jelentősebb épületegyüttes a völgyben 1724-ben létesült. Daun Henrik várparancsnok majorságot létesített és villát építtetett a mai Városmajor területén, az Ördög-árok partján. Itt alakult ki végül az 1800-as évektől fokozatosan a Városmajor, Buda első jelentős közkertje mintegy 12 hektárnyi területen, mellette pedig északnyugton az ún. Ecce homo-rét, délkeleten pedig a Bors-rét; mindkettő városi kaszálóként működött. Itt áll Budapest egyik legrégebbi köztéri szobra, a Fájdalmas Krisztus, ami a korábbi vesztőhely emlékére készült majd 300 éve. A három, városi tulajdonú, közhasználatú zöldfelület együtt mintegy 33,2 hektárt tett ki. A Bors-rét alatt húzódott a Generalwiese, az üres várvédelmi terület. Így a tengely egésze a Hűvösvölgytől a Tabánig lényegében egybefüggő beépítetlen terület volt ebben az időszakban.¹²

8 A becsült kimutatás Budapest 1903. évi térképének (Budapest Történeti Múzeum, Budapest Székes-Főváros és környékének térképe (G I H 1127), mapire.eu) és a mai állapotnak az összehasonlításával készült.

9 A korai történeti térképeken, amik az egykori beépített területeket mutatják, egyértelműen kirajzolódik a város-szövetben mai napig látszó város-szerkezeti helyzet. (Blinder, Johann Philip: Pest és Buda várostérképén 1761, BFL XV.16.d.241/cop14), 1823 (BFL XV.16.d.241/cop1), Budapest Történeti Múzeum, Geographische Chartedes Königreichs Hungaria (B IX a 1120), mapire.eu)

10 Garády Sándor: Mátyás király vadaskertjének falai. Pestbudai Emléklapok. 1931, Historia, (4) 3-4. 139-143. p.

11 A beépítést 700 db, főleg kunyhószerű ház alkotta, amelyben közel 2800 fő élt. (Bernát György et al., Budapest Lexikon, 1973, Akadémiai Kiadó, 1134. p.)

12 Planderkönigl. ungarischen freyen Städte Ofen und Pesth sammt deren Umgebungen (Blaschnek, Samuel B., 1830) – BFL XV. 16.d.241/6 and also [in:] Déry Attila, Pest története és művészete, Budapest építészeti topográfia 1, Terc Kft., 2005 p. 41

the landscape characteristics, topography, the earlier settlement traces and the possibilities of crossing the Danube.

In the 18th century (apart from a part of the neighbourhood called Tabán), the corridor was an undeveloped area outside the settlement inhabited earlier, mainly serving as a defensive zone for the Buda Castle,⁹ map depictions show the wall in the valley that bordered King Matthias' hunting parkland.¹⁰ The Tabán was densely built up with one- and two-storey houses.¹¹ The first significant building complex in the valley was established in 1724. Henrik Daun, the castle commander, established a manor house and built a villa on the site of today's Városmajor, on the bank of the Devil's Ditch. From the 1800s onwards, the Városmajor, Buda's first significant public garden, was gradually developed here on about 12 hectares. Both the Ecce homo meadow and the Bors meadow to the south-east served as urban mowing fields. Here stands one of Budapest's oldest public square statues, the Christ in Pain, which was built almost 300 years ago to commemorate the former site of the massacre. Together, the three publicly used green areas owned by the city amounted to about 33.2 hectares. Below the Bors meadow lay the Generalwiese, the empty castle defence area. Thus, the whole axis was essentially contiguous undeveloped land during this period.¹² At the beginning of the 1800s, the development of Pest to the north and the expansion of Buda to the south somewhat removed this earlier structural asymmetry, which is still evident in the location of the central areas of the two sides, and the two dominant districts of Pest and Buda became increasingly opposite to each other. This has also better positioned the area of the present BGC, with the valley of the Devil's Ditch, which used to be a city defence valley and bordered Buda from the south,¹³ occupying a central position in the urban

structure of today. By the beginning of the 19th century, urbanisation had already led to the use of the ditch as a landfill and sewage disposal site in a city without public utilities. The pollution of the valley was further exacerbated by the tanneries that settled there.¹⁴

Then, between 1850 and 1870, development sites were cut in several waves from the Városmajor and the Bors meadow was also built up. The direct link between the Városmajor and the Vármező was thus broken. In 1873, the lower terminal of the cogwheel was moved to the Ecce homo meadow. For the first time, a decision was taken to reforest Gellért Hill after the multiple phylloxera outbreaks.¹⁵ On 26 June 1875, a huge downpour caused "the older vault of the Devil's Ditch to collapse in several places: the houses built on it were washed away and buried with the inhabitants..." – quoting a contemporary news report.¹⁶ (Figures 5-7) After the disaster, the decision was taken to clean up the riverbed and permanently cover it in the city centre.¹⁷ In the 1900s, new areas were taken for construction and Maros Street was levelled. In 1903, following the construction of the Elizabeth Bridge, the landscaping of the hillside began. Between the two World Wars, the demolition of the so-called obsolete Tabán and the construction of new high-rise tenement buildings began. The Devil's Ditch, which formed the core of the green corridor, disappeared from the visible surface.¹⁸ By 1935, the church of Városmajor had been built based on a design by Aladár Árkay and Bertalan Árkay, and a tender was launched for the urban planning of Tabán and Gellért Hill, which laid the foundations for and continued the landscaping of the area.¹⁹ The planned full development of Tabán was eventually cancelled, and the 17,4 hectares of vacant land were used to create the Tabán Public Park around 1935,²⁰ in continuation of the Horváth Garden.²¹ A few years later, the idea of

9 The early historical maps, indicating the former built-up areas, clearly show the urban structure that is still visible in the urban fabric today. e.g. on the city map of Pest and Buda (Binder, Johann Philip, 1761, BFL XV.16.d.241/cop14) from 1823 (BFL XV.16.d.241/cop1) and the military map of Pest Buda and its surroundings (1810-1820). Source of base map: Military History Institute and Museum, Geographische Charte des Königreichs Hungaria (B IX a 1120), mapire.eu.

10 Sándor Garády, "Mátyás király vadaskertjének falai" [The walls of King Matthias's game park]. Pestbudai Emléklapok. 1931, Historia, (4) 3-4. 139-143. p.

11 The built-up area consisted of 700 houses, mostly hut-like, in which nearly 2800 people lived (György Bernát et al., Budapest Lexikon, 1973, Akadémiai Kiadó, p. 1134. p)

12 Plan der königl. ungarischen freyen Städte Ofen und Pesth sammt deren Umgebungen (Blaschnek, Samuel B., 1830) – BFL XV. 16.d.241/6 and also [in:] Déry Attila, "Pest története és művészete, Budapest építészeti topográfia 1" [History and Art of Pest, Architectural topography of Budapest Volume 1], Terc Kft., 2005 p. 41.

13 Borbála Maráz, "Újabb feltárások a Budapest-Tabán késő la Tène-kori fazekastelep területén" [New excavations at the Late La Tène pottery site in Budapest-Tabán]. Communicationes Archaeologicae Hungariae, 2009, 101-124. p.

14 Péter Szabályár, Gábor Szunyogh, "Az Ördög-árok befedése" [Covering the Devil's Ditch]. Budapesti Nap, 2003, (2) 8. 31. p.

15 Jenő Mesterházy, "Szent Gellért püspök hegye" [Bishop Gellert's Hill], Búvár, 1939, (5) 6. 461-465. p.

16 Quotes from the newspaper Szabályár Péter, "A vízfolyás pokoljárása" [The inferno of the watercourse]. Élet és tudomány, 1999, (54) 16. 494 p

17 Illés Aladár Edvi (Ed.), "Budapest építészeti útmutatója 1896" [Architectural guide to Budapest 1896]. Terc Kft. 2005. The public opinion about the ecological condition of the ditch also played a role in this decision, the Magyar Nemzet reported in October 1904 (No.236) that the liquids discharged into the Devil's Ditch "contaminate the air along the ditch with the most disgusting stench", which was extremely disturbing for holidaymakers, as "it can turn this extremely healthy place into a veritable epidemic hotbed".

Az 1800-as évek elején a pesti belváros északi irányú fejlesztése, valamint Buda déli irányú terjeszkedése ezt a korábbi szerkezeti aszimetriát valamelyest oldotta, a két meghatározó városrész Pest és Buda egyre inkább szemközti helyzetbe került egymással. Ez a mai BZK területét is jobban pozícionálta, a Budát délről kísérő, korábban városvédelmi szerepet is betöltő völgy¹³ a mai városszerkezetben központi helyzetet foglal el. Az urbanizáció hatására a XIX. század elejére a városi élet már az árkot is igénybe vette: személtlerakóként, szennyvíz elvezetőként működött az akkor még közművek nélküli városban. A völgy szennyezését tovább fokozták az idetelepülő bőrfeldolgozó és cserzőüzemek.¹⁴

1850-70 között több hullámban építési területeket hasítottak le a Városmajorból és a Bors-rét is beépült. A Városmajor és a Vérmező közvetlen kapcsolata ezzel megszűnt. 1873-ban a fogaskerekű alsó végállomását az Ecce homo-rétre telepítették, és először döntöttek a Gellért-hegy fásításáról a többszörös filoxera járvány után.¹⁵ 1875 június 26-án óriási felhőszakadás következtében „az Ördög-árok régebbi boltozata több helyen beszakadt: a rajta épített házak a lakókkal együtt elsodortattak és eltemették...” – írja egy korabeli hírlaptudósítás.¹⁶ (5-7. ábra) A katasztrófát követően döntöttek a meder végleges rendezése, belvárosi lefedése mellett.¹⁷ Az 1900-as években újabb területeket vettek igénybe beépítésre, és kiszabályozták a Maros utcát, 1903-ban pedig, az Erzsébet-híd megépítését követően megkezdték a hegyoldal parkosítását. A két világháború között megkezdődött a korszerűtlen Tabán bontása és új, magas bérpaloták építése a területén, a folyosó magját meg-

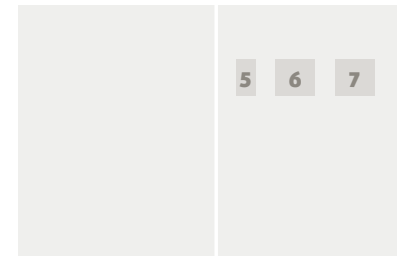
határozó Ördög-árok eltűnt a látható felszínről.¹⁸ 1935-re megépült a városmajori plébániatemplom épületegyüttese Árkay Aladár és Árkay Bertalan terve alapján, pályázatot írtak ki a Tabán és Gellért-hegy városrendezésére, amely megalapozta, illetve folytatta a terület parkosítását.¹⁹ A Tabán újbóli beépítése végül elmaradt és az üresen maradt 17,4 hektáros területen alakították ki a tabáni közparkot 1935 körül,²⁰ a Horváth-kert folytatásában.²¹ Néhány évvel később felmerült a Horváth-kert beépítésének ötlete is,²² majd a Városmajor még megmaradt közcélú területére is parkidegen funkciókat telepítettek be (tenispályák (1937), szabadtéri színpad (1952), sportcsarnok (~1962, 1986), gimnázium (1990)). A telekalakítások és beépítések következtében az eredetileg egybefüggő, 33,2 ha nagyságú közhasználatú zöldfelület nagysága 10 hektárra csökkent.²³⁻²⁴

A kiszélesített Attila út és a Krisztina körút is fokozatosan beépült többszintes lakóépületekkel. Itt létesült a Déli vasút pályaudvara is. Az egykori várvédelmi, és katonai gyakorlóterként használt területen a beépítések által keretezve maradt vissza a Vérmező közparkja, a tengely negyedik jelentős közcélú zöldfelülete.²⁵ A parkosítás jótékony városképi hatásáról Granasztói Pál számolt be 1963-ban.²⁶

4. AZ ÖRÖKSÉGVÉDELMI ALAPÚ FEJLESZTÉS LEHETŐSÉGEI ÉS KORLÁTAI – KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A domborzati, vízrajzi, közlekedéshálózati és történelmi adottságok a település szerkezet meghatározó formálói ugyan, de a városi parkok, közterek, fasorok és ezek összefüggő láncolatai vagy

- 13** Maráz Borbála: Újabb feltárások a Budapest-Tabán késő la Tène-kori fizekastelepek területén. *Communiciones Archaeologicae Hungariae*, 2009, 101-124. p.
- 14** Szablyár Péter, Szunyogh Gábor: Az Ördög-árok befedése. *Budapesti Nap*, 2003, (2) 8. 31. p.
- 15** Mesterházy Jenő: Szent Gellért püspök hegye, Búvár, 1939, (5) 6. 461-465. p.
- 16** A hírlapot idézi Szablyár Péter: A vízfolyás pokoljárása. *Élet és tudomány*, 1999, (54) 16. 494. p.
- 17** Edivi Illés Aladár (Szerk): Budapest építészeti útmutatója 1896. *Terc Kft.* 2005. Ebben a döntésben a meder ökológiai állapota miatti közvélemény is szerepet játszott, a *Magyar Nemzet* 1904 októberében (236. szám) arról számolt be, hogy az Ördög-árokba bocsátott folyadékok az árok mentén a levegőt „a legundorítottabb búzzal fertőzteti meg”, ami a nyaralókat rendkívül zavarta, hiszen „ezt a rendkívül egészséges helyet valószínűsítő járványfészkeké képes változtatni”.
- 18** Budapest közigazgatási térképsorozatán, 1908, Bp. Szf. Mérnöki Hivatala (BFL XV.16.e.251/75) és Budapest Székesfőváros egész területének térképén 3. kiadás, Magyar Földrajzi Intézet Rt., Kogutowicz Manó, 1909 (BFL XV.16.e.251/41b)
- 19** A városrendezési pályázat eredményeit Ormos Imre értékelte „Az új Tabán kertjei” címmel. (*Kertészeti szemle*, 1934, (6) 7. 215-217 p.
- 20** A ma ismert parkot 1965-ben alakították ki.
- 21** Kardos Bálint Ferenc, Schild Beáta Dorottya: *Vigalmi negyedből parkrendszer (From bohemian quarter to park system)*, 4D Tájépítészeti és Kertművészeti Folyóirat 52. szám, 2019, 38-63. p.
- 22** Ney Ákos: *Budapesti városrendezési kérdések*. *Technika*, 1937, (18) 5. 116-120. p.
- 23** Marek János, Buda sz. k. főváros egész határának másolati térképe, 1873, (BFL XV.16.a.201/9 (1-40))
- 24** Preisich Gábor: *Budapest városépítésének története 1945-1990*, 1998, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, p.176.

5-7. ábra/ Fig. 5-7: Történeti fényképek a házak közötti Ördög-árokrol és az 1875. évi árvíz utáni állapotról / Historical photographs of the Devil's Ditch between the houses and the post-flood situation in 1875

(FORRÁS: BUDAPEST TÖRTÉNETI MÚZEUM, KISCELLI GALÉRIA / SOURCE: BUDAPEST HISTORY MUSEUM, IN THE KISCELLI GALLERY)

incorporating the Horváth Garden was raised.²² Even the remaining area of Városmajor was used for non-park functions (tennis courts (1937), open-air stage (1952), sports hall (~1962, 1986), high school (1990)). As a result of the land redevelopment and construction, the originally contiguous public green area of 33.2 hectares had been reduced to 10 hectares.^{23,24} The widened *Attila Street* and *Krisztina Boulevard* were gradually built up by multi-storey residential buildings. The *Southern Railway Station* was also established here. The public park of *Vérmező*, the fourth prominent public green space of the axis, remained to be framed by the built-up areas of the former fortress defence area.²⁵ Pál Granasztói reported on the beneficial effects of landscaping in 1963.²⁶

4. OPPORTUNITIES AND CONSTRAINTS FOR HERITAGE-BASED DEVELOPMENT – CONCLUSIONS AND PROPOSALS

The fact that topography, hydrography, transport networks and history shape the urban fabric is a truism. In addition, however, urban parks, public parks, public gardens, tree-lined streets and their interconnected chains or even

their island-like appearance can also become a dominant element of the urban fabric in development practice. The public green spaces that have developed within the historic urban fabric have a complex cultural and ecological role, forming an integral part of the urban landscape with its water surfaces and geomorphological features.²⁷ They have evolved gradually over time, in parallel with the urban fabric and built heritage, and are therefore part of the heritage protection of the historic settlement.

Climate change and the increasingly noticeable deterioration in the ecological conditions of the municipality call for these green spaces, public parks and public gardens to be preserved and intensively maintained as green spaces, where possible, while maintaining their original size and restoring them to their full extent, in order to maintain a liveable urban environment, taking into account the increasing demands and pressures on land use.²⁸ The task of urban development today is to ensure that these units are not isolated but form a functioning part of the green space network. This approach is reflected in the extant development plans of *Budapest*.

The long-term urban development concept²⁹ emphasises the development

18 On a series of administrative maps of Budapest, 1908, Bp. Szf. Engineering Office (BFL XV.16.e.251/75) and on maps of the whole area of Budapest, 3rd edition, Hungarian Geographical Institute Ltd., Kogutowicz Manó, 1909 (BFL XV.16.e.251/41b)

19 The results of the urban planning competition were evaluated by Imre Ormos under the title "Gardens of the new Tabán". (*Kertészeti szemle*, 1934, (6) 7. 215-217 p.

20 The park we know today was created in 1965.

21 Bálint Ferenc Kardos, Beáta Dorottya Schild, "Vigalmi negyedből parkrendszer" [From bohemian quarter to park system], 4D Tájépítészeti és Kertművészeti Folyóirat 52. szám, 2019, 38-63. p.

22 Ákos Ney, "Budapesti városrendezési kérdések" [Budapest urban planning issues]. *Technika*, 1937, (18) 5. 116-120. p.

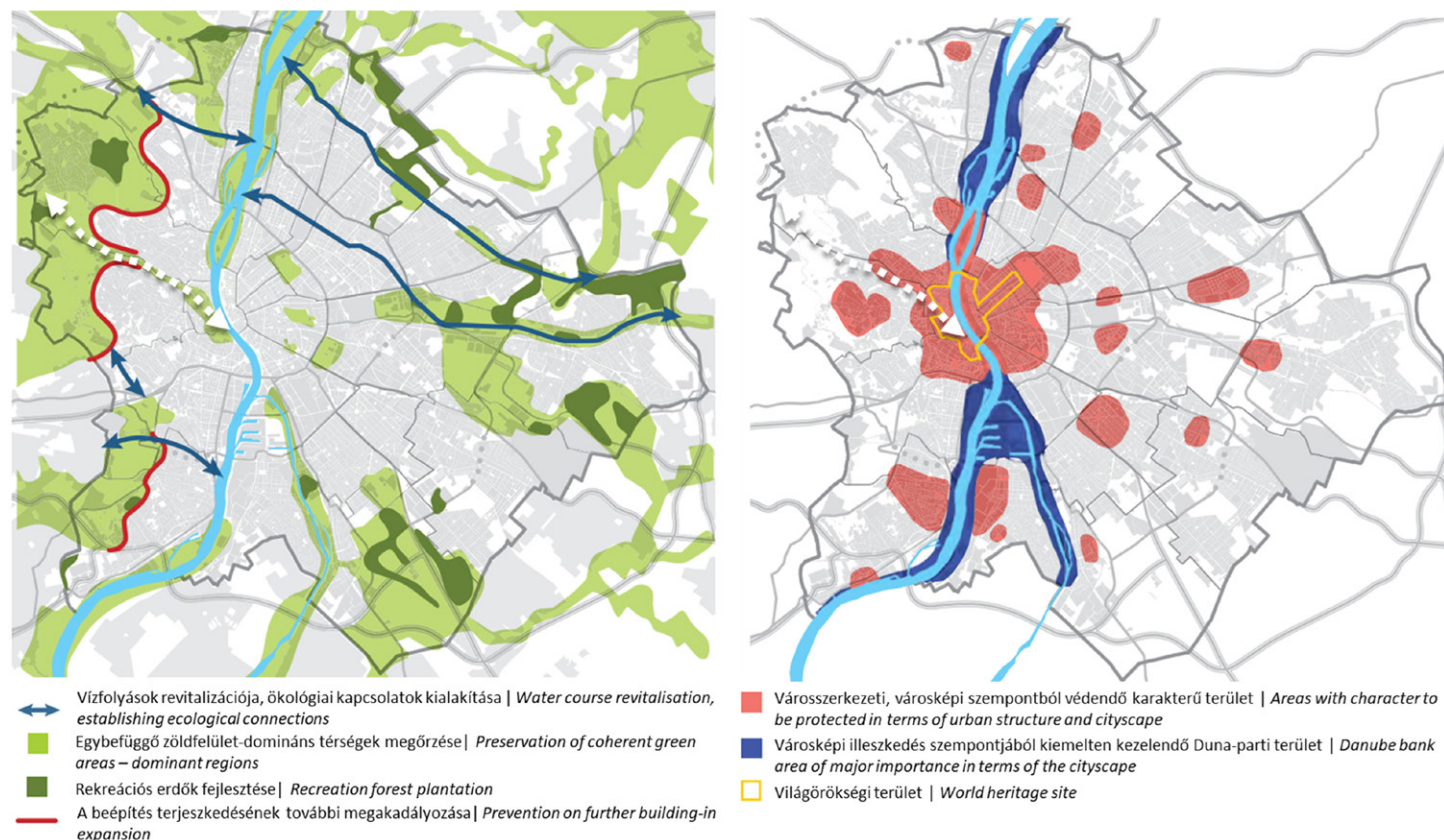
23 János Marek, "Buda sz. k. főváros egész határának másolati térképe" [Copy of the map of the entire boundary of the capital city of Buda], 1873, (BFL XV.16.a.201/9 (1-40)).

24 Gábor Preisich, "Budapest városépítésének története 1945-1990" [History of the Urban Development of Budapest 1945-1990], 1998, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, p.176.

8. ábra/ Fig. 8:
A Budai Zöld Korridor
Budapest hosszú távú
fejlesztési
konceptiójában / The
Buda Green Corridor in
the long-term
development concept of
Budapest

(FORRÁS: BFVT KFT.,
BUDAPEST2030
HOSSZÚ TÁVÚ
VÁROSFEJLESZTÉSI
KONCEPCIÓ, P. 136. ÉS
P. 141., 2013, A BZK
JELÖLÉSE SAJÁT
SZERKESZTÉS / SOURCE:
BFVT LTD., BUDAPEST2030

LONG-TERM URBAN DEVELOPMENT
CONCEPT, P. 136 AND P. 141,
2013, BZT'S OWN EDITING)

éppen szigetszerű megjelenése is a településszerkezet egyik meghatározó elemévé léphet elő a fejlesztési gyakorlatban. A történeti városszövetben kialakult közhasználatú zöldfelületek komplex kulturális és ökológiai szereppel rendelkeznek, a vizekkel és a geomorfológiai adottságokkal együtt a városi táj szerves részei.²⁷ A városszerkezettel, az épített értékekkel párhuzamosan, az idők során fokozatosan alakultak ki, ezért a történeti település örökségvédelmébe ezek a természeti szigetek is beletartoznak.

A klímaváltozás és a városökológiai viszonyok egyre jobban érezhető romlása arra hívja fel a figyelmet, hogy egy élhető városi környezet megőrzése érdekében ezeket a zöldfelületi egységeket lehetőség szerint eredeti területnagyságukat megtartva, ill. helyreállítva, kondicionáló és rekreációs zöldfelületként kell megőrizni és intenzíven fenntartani, különös tekintettel az egyre növekvő használati igényekre és terhelésre.²⁸ A mai városfejlesztés feladata, hogy ezek az egységek ne szigetek legyenek, hanem a városi

táj hálózatban működő részét alkossák. Mindez Budapest hatályos fejlesztési terveiben is tükröződik. A hosszú távú városfejlesztési koncepció²⁹ a BZK területét ökológiai és kulturális örökség szempontjából egyaránt kiemeli (8. ábra). A koncepció városszerkezeti, városképi szempontból védendő karakterű területként, valamint megőrzendő, egybefüggő zöldfelület-domináns térségként határozza meg. A történeti városi táj megőrzésének része, a kultúrtörténeti jelentőségű természeti értékek védelme, ahol a természet-, a városkép- és egyben az örökségvédelmi szempontok is érvényre jutnak. A kerttörténeti, kertépítészeti értékek megőrzése szempontjából különösen fontos a parkok egységes kezelése, a teljes kertépítészeti szerkezet védelme és a karakteres parkrészek megőrzése. A BZK-t Budapest zöldinfrastruktúra koncepciója³⁰ „Városi parktengely” fejlesztési elemként, a Radó Dezső Terv³¹ akcióterületként jelöli ki, ahol a fejlesztés célja a zöldfelületi elemek védelme, megújítása és az elemek közötti kohézió erősítése.

25 Preisich Gábor: Budapest városépítésének története 1945-1990, 1998, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, p.177. A Vérmező Mikó utcához közeli részén a II. világháború után rengeteg épületromléket helyeztek el. Dragonits vélelmezi, hogy emiatt akár ásatást is érdemes lenne ott végezni. (Dragonits Tamás: ...Szemtanúság..., 2014, Budapest, 103 p.)
26 Népszabadság, 1963, (21) 263. 7. p.
27 Martin van den Toorn: A városi parkok jövője Európában; a tájépítészet szerepe a tervezésben és a kutatásban - 1. rész: Városi parkok és tájak tervezése, 4D Tájépítészeti és Kertművészeti Folyóirat 33. szám, 2014. pp 2-19.
28 Teremy Viktória, B. Nagy Ildikó Réka, Tatai Zsombor, M. Szilágyi Kinga: Tervezői tapasztalatok Budapest zöldfelületi rendszerének fejlesztési terve kapcsán, 4D Tájépítészeti és Kertművészeti Folyóirat, 59. szám, 2021, 85-101. pp
29 BFVT Kft.: Budapest2030 Hosszú távú városfejlesztési koncepció, 767/2013. (IV. 24.) Főv. Kgy. határozattal elfogadva, 2013
30 BFVT Kft.: Budapest Zöldfelületi fejlesztési koncepciója, 1255/2017. (VIII. 30.) Főv. Kgy. határozattal elfogadva, 2017
31 BFVT Kft. Radó Dezső Terv, Budapest Zöldinfrastruktúra Fejlesztési és Fenntartási Akcióterve, 664/2021. (III. 31.) Főv. Kgy. határozattal elfogadva, 2021

of the BGC from both an ecological and a cultural heritage perspective. The concept defines the axis, which originates in the landscape pattern, as an area with a character that needs to be protected from the aspects of urban pattern and the townscape, and preserved as a continuous green space (Figure 8). The conservation of the historic urban landscape includes the protection of natural assets of cultural and historical importance, where nature, townscape and heritage conservation are also taken into account. In particular, it is important for the conservation of garden and landscape values that parks are managed in a consistent way, so that the overall landscape pattern is protected and the character areas are preserved. The BGC is designated as an "Axial Urban Park" development of the Budapest Green Infrastructure Concept³⁰ and as an action area in the Radó Dezső Plan,³¹ where the development aims to protect and renew green space elements and to strengthen the cohesion between the elements.

4.1. Opportunities for restoring the surface watercourse of Devil's Ditch through landscaping

The Devil's Ditch played a key role in the development of the BGC. The valley was shaped by surface run-off and the former stream. The valley base, which includes a covered stream bed, is the lowest area of the green corridor and is easily accessible for walking and cycling, with a gentle difference in level.

One of the basic conditions for revitalisation could be to provide adequate space for the open watercourse and its banks, to ensure flood prevention, to maintain sufficient quantity and quality of the water in the riverbed, and to ensure the stability of the open bank. Though the Devil's Ditch is an intermittent watercourse, permanent water level in the riverbed cannot be guaranteed. This prevents the development

of a wetland community in the riverbed, which could be attractive in an urban environment. In the dry season, the absence of a permanent groundwater table means that the ditch would be a deep grassy bed (8 m in places) without water. In addition to the construction costs, the reservoirs also have operating costs. They must be designed to be easy to manage and safe and reliable to operate.

All in all, exploring revitalisation options should definitely be done at the level of watershed for preparation. The restoration of the open stream will require the preparation of a feasibility study and a revitalisation master plan detailing technical and economic alternatives, followed by the step-by-step implementation of each technical design element, which is a long-term process. In the meantime, the focus should be on the revitalisation of green spaces and the creation of green network links.

An important task for the near future is to recreate the Devil's Ditch with landscape design solutions. This can be achieved by enhancing the place with the presence of water in the valley, in public parks and on connecting street sections, but also by creating unique and distinctive design elements that refer to the Devil's Ditch and its history (e.g. unique pavements, information signage, furniture etc.), and are also important tools for storytelling in the public places. The densification of the different forms of water appears in the valley is certainly desirable because, in addition to its allegorical meaning, it has an important impact on the local climate, contributing to the parks' mitigation effect on the urban climate (Figures 9-11).

4.2. Opportunities to improve the connectivity of the historic green corridor

Increasing cohesion between the elements of the corridor is a priority. Improving interoperability is first and

25 Gábor Preisich, "Budapest városépítésének története 1945-1990" [History of the Urban Development of Budapest 1945-1990], 1998, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, p.177. In the area of the Vérmező near Mikó Street, a lot of building rubble was deposited after World War II. Dragonits speculates that this might even make it worth excavating. (Dragonits Tamás: "...Szemtanúság..." [...Eye-witness...], 2014, Budapest, 103 p.)
26 Népszabadság, 1963, (21) 263. 7. p.
27 Martin van den Toorn "A városi parkok jövője Európában; a tájépítészet szerepe a tervezésben és a kutatásban - 1. rész: Városi parkok és tájak tervezése" [The future of urban parks in Europe; the role of landscape architecture in planning and research - Part 1: Urban parks and landscape design][in:] 4D Vol 33 (2014). pp 2-19.
28 Viktória Teremy, Ildikó Réka B. Nagy, Zsombor Tatai, Kinga M. Szilágyi, "Tervezői tapasztalatok Budapest zöldfelületi rendszerének fejlesztési terve kapcsán" [Design experiences on the Budapest Green Space Development Plan], 4D Vol 59 (2021) pp 84-101.
29 BFVT Kft. 2013 "Budapest2030 Hosszú távú városfejlesztési koncepció" [Budapest2030 Long-term urban development concept] Act No: 767/2013. (IV. 24.) Budapest Municipal Council
30 BFVT Kft. 2017 "Budapest Zöldfelületi fejlesztési koncepciója" [Budapest Green Infrastructure Concept], Law Act No 1255/2017. (VIII. 30.) Budapest Municipal Council
31 BFVT Kft. 2021 "Radó Dezső Terv, Budapest Zöldinfrastruktúra Fejlesztési és Fenntartási Akcióterve" [Radó Dezső Plan, Budapest's Green Infrastructure Development and Management Action Plan] Law Act No 664/2021. (III. 31.) Budapest Municipal Council

9

10

11

**9-11. ábra/
Fig. 9-11:**

Víz megidézés és
kezelés szabadtér-
építészeti példái /
Examples of water
features and water
management in
landscape design

(FORRÁS: CSIZMADIA
DÓRA ET AL.:
VÍZÉRZÉKENY
TERVEZÉS A VÁROSI
SZABADTEREKEN.
2018, LÉPTÉK-TERV
TÁJÉPÍTÉSZ IRODA KFT.
/ SOURCE: CSIZMADIA DÓRA ET
AL.: WATER-SENSITIVE DESIGN IN

URBAN OPEN SPACES. 2018,
LÉPTÉK-TERV TÁJÉPÍTÉSZ IRODA
KFT.)

4.1. Az Ördög-árok felszíni víz- folyásának helyreállítási lehetőségei tájépítészeti eszközökkel

A BZK alapját képező völgy, az egy-
kori Ördög-árok a főváros urbanizáló-
dásának több évszázadnyi emlékét őrzi.
A folyosó keresztmetszetében a legmé-
lyebb a patakmeder lefedésével keletke-
zett völgytalp, amely tengely irányban
kényelmesen végigsétálható, kerék-
pározható a kis szintkülönbség áthi-
dalásával. A tengely fejlesztési elkép-
zelései között újra meg újra felmerül
a patak helyreállításának, vagy leg-
alább formai megjelenítésének ötlete.

A revitalizáció egyik alapfeltétele
a nyílt meder és csatlakozó partjá-
nak megfelelő hely, az árvízvédelmi fel-
tétel, a mederben megfelelő meny-
nyiségű és minőségű víz, a nyílt meder
állékonyságának biztosítása. Tekin-
tetten arra, hogy az Ördög-árok idő-
szakos vízfolyás, állandó víz a meder-
ben csak a természetes csapadékhul-
lással nem biztosítható. Ezáltal nem tud
kialakulni a mederben vízi életközös-
ség, ami vonzó lehetne egy városi kör-
nyezetben. Csapadékmentes időszak-
ban vízutánpótlást az állandó talajvíztü-
kör hiánya miatt sem lehet biztosítani,
ezért száraz időszakban az árok víz nél-
kül csak egy füvesített mély (helyenként
8 méter) meder képét mutatná. A táro-
zóknak az építési költségen túl üzemel-
tetési költségeik is vannak. Kialakítá-
sukat úgy kell megtervezni, hogy azok
könnyen kezelhetők legyenek, üzemel-
tésük biztonságos és üzembiztos legyen.

Összességében a revitalizációs lehe-
tőségek feltárásához mindenképpen víz-
gyűjtő szintű előkészítő munkákat
kell végezni. A patak helyreállítására
egy, a műszaki és gazdasági változato-
kat részletező megvalósíthatósági tanul-
mány és revitalizációs mesterterv készí-
tése, majd az egyes műszaki tervezési
elemek lépésenként megvalósítása szük-
séges, amely egy hosszú távú folyamat.
Addig is a zöldfelületek revitalizációjára,
a zöldhálózati kapcsolatok megterem-
tésére érdemes helyezni a hangsúlyt.

A közeljövő fontos feladata az Ördög-
árok megidézése szabadtérépíté-
szeti megoldásokkal. A megidézés esz-
köze lehet a víz jelenlétének fokozása a
völgyben, a közparkokban, és az össze-
kötő utcaszakaszokon, de megjelen-
het egyedi és karakteres, az Ördög-
árokra és annak alakítástörténetére
utaló más szabadtér-építészeti elem (pl.
egyedi burkolat-architektúra, informá-
ciós táblarendszer, bútorzat stb.), ame-
lyek a téri történetmesélés szintén fon-
tos eszközei. A víz megjelenési formái-
nak sűrítése a völgyben mindenképpen
kívánatos, mert az allegorikus mon-
danivaló mellett fontos hatása van a
helyi klímára, növeli a parkok város-
klíma mitigációs hatását (9-11. ábra).

4.2. A történelmi zöldfolyosó kapcsolatrendszerének fejlesztési lehetőségei

A korridor elemei közötti kohézió növe-
lése kiemelt fontosságú. Az átjárható-
ság javítása elsősorban az egyes parkok

közötti munkamegosztást alapozza
meg, valamint elősegítheti az egész kor-
ridor és egyes elemeinek humanizálá-
sát, kiemelt rekreációs célú használa-
tát és a klímataudatos városfejlesztést.

A közparkok alapvető rendelteté-
sétől eltérő funkciók, területhaszná-
lati módok, a történelem során foko-
zatosan egyre nagyobb területet
foglaltak el, csökkentve a közcélú zöld-
felületeket és zavarva a parkhaszná-
latot. Ennek a folyamatnak a helyreál-
lításához, a zöldfelületek rekreációs,
pihenő célra történő visszaszerzése
és közcélúvá alakítása szükséges:

- egyrészt a megmaradt parkrész
teherbíró képességéhez illeszkedve,
tehát az oda nem illő, túlterhelést
okozó, parkidegen funkciók átköltöz-
tetésével, parkon belüli megszünteté-
sével (pl. Városmajor esetén sportterü-
letek, szabadtéri színpad)
- másrészt a jelenlegi burkolt területek
csökkentésével (pl. parkoló felületek).

A Városmajor potenciális parkterület
bővítésének lehetőségeit járja körbe és
a fejlesztési célok megvalósulási lehe-
tőségeit szolgálja a Budapest Fejlesztési
Központ által kiírt Városmajor megújítá-
sa tájépítészeti tervpályázat. Bízva a
pályázat sikeres folytatásában, a folyosó
egyik meghatározó elemének fejleszté-
se a városszerkezeti, városfejlesztési
célokkal összhangban elkezdődött. Ezt a
szemléletet kellene folytatni a BZK többi
területén is az alulhasznosított terüle-
tek, a parkhasználatot zavaró funkciók
megszüntetésével, kiköltöztetésével.

foremost a basis for function sharing
between the individual parks, and can
also promote the humanisation of the
Corridor as a whole and of its individual
elements, the priority of recreational
use and the climate-conscious urban
development. One way of strength-
ening the cohesion is to establish a 'role-
sharing' between the parks. Another
way of strengthening the cohesion is to
improve physical connectivity.

Functions and land uses other than
the basic roles of public parks are
gradually taking up more and more
land, reducing public green spaces
and disturbing the use of parks.

In order to transform non-green (paved
or built up) areas into green areas again:

- on the one hand, by adapting to the
carrying capacity of the remaining

park area, it is necessary to eliminate
overloading, non-park functions
within the park (e.g. open air theatre
and sports areas that generate too
much traffic)

- on the other hand, paved areas
without a current role (abandoned
former parking or service areas, sports
fields etc.) must be transformed into
green areas

The renewal of the Városmajor land-
scape architectural design competition
launched by the Budapest Develop-
ment Centre explores the potential for
the expansion of the Városmajor park
area and the possibilities for realising
the development goals. In the hope of a
successful continuation of the compe-
tition, the development of an element
of the Corridor has started in line with

the urban layout and development objec-
tives. This approach should be followed
in the case of other areas of the BGC by
removing under-utilised areas and func-
tions that disturb the use of the parks.

The development of linear green
space elements linking public parks
and public gardens and the creation
or improvement of associated park
gates would help to improve the green
network connectivity between the parks.
In addition to improving the pedestrian
and cycling axis, reducing and mitigating
heavy traffic, it is important to improve
the connecting road sections, and to
increase the blue and green spaces.

The development of linear green
space elements, tree-lines and asso-
ciated park gates linking public parks
and gardens would help to improve

A közparkokat és közterteket összekötő, lineáris jellegű zöldfelületi elemek, fasorok fejlesztése és ahhoz tartozó park-kapuk kialakítása segítené a jobb zöldhálózati kapcsolódást.³² A BZK egészét felfűző gyalogos tengely kialakításához, a gyalogos-kerékpáros kapcsolatok erősítéséhez az értékes épített környezeti adottságok miatt elsősorban a rendelkezésre álló közterületeken belüli használati átrendezésekkel van lehetőség, amelyhez az agglomerációs forgalmat is érintő, teljes Budát áttekintő közlekedési hatásvizsgálat és beavatkozások szükségesek. A gyalogos és kerékpáros tengely fejlesztéséhez a terhelő forgalom visszaszorítása mellett fontos az összekötő útszakaszok fásítása, a kék- és zöldfelületek növelése.

A jelentős gépjárműforgalmat bonyolító főutak jelenlegi kialakítása, a gyalogos és kerékpáros közlekedés számára kevésbé vonzó. Az Ördög-árok történeti nyomvonalán haladó, kisebb forgalmú utcák a csatlakozó beépítések léptékének és földszinti kialakításának figyelembevételével kedvezőbbek lehetnek a kerékpáros és gyalogos forgalom számára. Ahol nem adódik ilyen belső utca, ott vizsgálni szükséges a forgalmi sávok csökkentésének, az útvonalak egyirányúsításának, a balesetveszélyes útkeresztelések átalakításának lehetőségét.

5. ÖSSZEGZÉS

A Budai Zöld Korridor természeti és kulturális örökségének megerősítése egyértelműen a folyosó zöldfelületeinek koherens fejlesztésével érhető el. Röviden feltártuk a BZK történeti zöldhálózati kapcsolatait, jelenlegi városszerkezetét és városökológiában betöltött

szerepét. Értékelésünk az Ördög-árok helyzetére is fókuszál, amely a revitalizációs potenciál egyik eszköze lehet. A patak völgye ma fontos közlekedési folyosó, túlfejlődött és túlterhelt műszaki infrastruktúrával. A korábbi összefüggő zöldfelület töredezett, szűk, de ennek ellenére is az egykori időszakos kisvízfolyás felett lépésről lépésre kialakult fontos köztertek, közparkok, erdős sétányok ma is fontos szabadtéri gyülekezési helyei a város lakóinak.

A patakok revitalizálása, a fenntartható csapadékvíz-gazdálkodás és a zöldfelület-fejlesztés fontos eszközei a városrehabilitációnak. Az Ördög-árok újjáélesztése, megjelenítése azonban nemcsak a történelmi városszövet nagyvárosi lakóterületeit, közlekedési és közműhálózatait alakítaná át, hanem a völgyében kialakult közparkok arculatát is jelentősen megváltoztatná. A mély, szakaszosan vízzel borított, újra megnyíló árok városi tájba történő direkt integrálása nemcsak komoly kihívást jelentene, hanem hasznos és értékes parkterületek elvesztésével is járna. Ezért járhatóbb út az Ördög-árkot csak megidézni, felszíni épített vízfolyás létesítése. Bármennyire is vonzóknak tűnik a patak-revitalizáció, a történelmi városi zöld folyosó megerősítése, a parkok megújítása és közöttük a kapcsolatok erősítése inkább a prioritás. Az évszázadok óta túlszűfolt és beépült völgy fellazítása, funkcióátértékelése, valamint a zöldfelületek rehabilitációja, növelése nemcsak a zöldhálózati örökség helyreállítását, hanem a terület ökológiai értékességét is növelné. ©

32 Voltak korábban olyan elképzelések (is), hogy lebontsák a korridort megbontó építészeti kevésbé értékes beépítéseket, de ez minden realitást nélkülöz.

green network connectivity.³² The development of a pedestrian axis linking the whole BGC and the strengthening of pedestrian-cycling links is possible, given the valuable environmental conditions, primarily through the reorganisation of the use within the available public spaces, which requires a transport impact assessment and interventions covering the whole of Buda, including the agglomeration traffic. In order to improve the pedestrian and cycling axis, it is important to reduce congestion and increase the number of blue and green spaces, as well as to improve the connecting road sections.

The current design of the main roads, which carry significant motor vehicle traffic, are less attractive for pedestrians and cyclists. Streets along the historic alignment of the Devil's Ditch, with lower traffic volumes, can be more favourable for cycling and pedestrian traffic given the scale and ground floor design of the connecting developments. Where there is no such internal street, it is necessary to investigate the possibility of reducing traffic lanes, creating one-way routes, and the reconfiguration of accident-prone intersections.

5. CONCLUSIONS

The strengthening of the natural and cultural heritage of the Buda Green Corridor can clearly be achieved through the comprehensive development of the axis's green spaces. In our study, we have explored the historical green network connections of the BGC, its current urban layout and its role in urban ecology. Today, the valley of the watercourse is an important transport corridor,

overdeveloped and congested with technical infrastructure. The former contiguous green space is fragmented and narrow. It was interesting to explore how the disappearance of this moody and dangerous stream has provided an opportunity for the development of a chain of valuable urban parks. The important public gardens and public parks, the tree-lined promenades that have been developed, step-by-step, over the banks of the small watercourse, are still important open-air social places for the citizens.

The focus of urban planning is now on climate adaptation and resilience. Stream revitalisation, sustainable stormwater management and green space development are important tools for urban regeneration. However, the revitalisation of the Devil's Ditch would not only transform the metropolitan residential areas, transport and utility networks of the historic urban fabric, but would also significantly reshape the image of the public parks that have developed in relation to those. Integrating the deep, intermittently water-covered, reopened ditch in the urban landscape would not only be a major challenge, but would also result in the loss of useful and valuable parkland. Therefore, a more viable option is to create a constructed surface watercourse that only evokes the Devil's Ditch. As attractive as revitalisation may seem, strengthening the historic urban green axis is more of a priority for the BGC. Providing more public open space in the valley, which has been overcrowded and built up over the centuries, cleaning up the function as well as restoring and increasing the green spaces would not only restore the green network heritage, but also increase the resilience and climate adaptability of the district. ©

32 There have (also) been ideas in the past to demolish the less architecturally valuable buildings that disrupt the corridor, but this is unrealistic.